

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

294. e.

102

600084497

CORNELII TACITI

DE

VITA ET MORIBUS IULII AGRICOLAE

LIBER.

RECKNSUIT

J. J. CORNELISSEN.

LUGDUNI-BATAVORUM
E. J. BRILL.

MDCCLXXXI.

1

2

3

4

5

CORNELII TACITI
AGRICOLA.

CORNELII TACITI
DE
VITA ET MORIBUS IULII AGRICOLAE
LIBER.

RECENSUIT
J. J. CORNELISSEN.

LUGDUNI-BATAVORUM
E. J. BRILL.

MDCCLXXXI.

294 e 102

A=Codex Vaticanus 3429 (Wexii Γ).

B=Codex Vaticanus 4498 (Wexii Δ).

Lectioes, quibus nulla nota adscripta est, exstant in utroque horum codicum.

Recensionem secutus sum, quam edidit C. L. Urlichs, Wirceburgi, anno MDCCCLXXV.

CORNELII TACITI
DE VITA ET MORIBUS
IULII AGRICOLAE
LIBER.

---

1. Clarorum virorum facta moresque posteris tradere, antiquitus usitatum, ne nostris quidem temporibus quamquam in-curiosa suorum aetas omisit, quotiens magna aliqua ac nobilis virtus vicit ac supergressa est ignorantiam recti et invidiam. Sed apud priores ut agere digna memoratu pronum magisque 5 in aperto erat, ita celeberrimus quisque ingenio ad prodendam virtutis memoriam sine gratia aut ambitione bonae tantum conscientiae pretio ducebatur. Ac plerique suam ipsi vitam narrare fiduciam potius morum quam adrogantiam arbitrati sunt, nec id Rutilio et Scauro citra fidem aut obtrectationi fuit: adeo 10 virtutes isdem temporibus optime aestimantur, quibus facillime gignuntur.

2. Adhuc narraturo mihi vitam defuncti hominis venia opus

---

4. *Quae inter est et ignorantiam in libris leguntur vitium parvis magnisque civitatibus commune emblemata esse vidit Peerlkamp, sumptum ex Corn. Nep. Chab. 3.*

---

18. *Adhuc — incusaturus. Tam saeva — exegimus.* Qua venia ad illud tempus sibi opus fuisse ait, vitam defuncti hominis simpliciter narraturo, eam se non petiturum

fuisse affirmat, si eiusdem hominis vitam fuisset incusaturus. In libris haec leguntur: *At nunc. Narraturo mihi vitam defuncti hominis. venia opus fuit: Quam non petissem (petiis-*

fuit, quam non petissem incusaturus. Tam saeva et infesta virtutibus tempora exegimus. Cum Aruleno Rustico Paetus Thrasea, Herennio Senecioni Priscus Helvidius laudati essent, capitale fuit, neque in ipsos modo auctores sed in libros quoque
 5 eorum saevitum, delegato triumviris ministerio ut monumenta clarissimorum ingeniorum in foro ac comitio urerentur. Scilicet illo igne vocem populi Romani et libertatem senatus et conscientiam generis humani aboleri arbitrabantur, expulsis insuper sapientiae professoribus atque omni bona arte in exilium acta,
 10 ne quid usquam honestum occurreret. Dedimus profecto grande patientiae documentum; et sicut vetus aetas vidit quid ultimum in libertate esset, ita nos quid in servitute, adempto per inquisitiones etiam loquendi audiendique commercio. Memoriam quoque ipsam cum voce perdissemus, si tam in nostra po-
 15 testate esset oblivisci quam tacere.

3. Nunc demum redit animus: et quamquam primo statim beatissimi saeculi ortu Nerva Caesar res olim vix sociabiles miscuerit, principatum ac libertatem, augeatque quotidie feli-

4. fuit *Gantrelle* (qui pro legimus dat transegimus) — fuisse.

sem B) *incusaturus tam saeva et infesta* (saeva et infelicia B) *virtutibus tempora: Legimus cum . . . capitale fuisse.* — In his *at nunc* ferri non potest quia duo priora capita in exacti temporis miseriis describendis tota versantur, at tertio demum capite commemoratur quanta lux civitati affulserit, postquam Nerva imperium adeptus sit: *Nunc demum redit animus* eqs. Accedit quod, si *nunc* retinetur, *fuit* tueri nullo modo potest. Etiam *legimus* damnandum est; namque Rusticus et Senecio a Domitiano occisi sunt ipso Tacito vivo atque adeo praesente. — *Exigere tempora* fere idem est quod *peragere tempora*, sed ita ut *exigere* miserias et calamitates perferendi significationem saepius admixtam habeat.

Val. Max. III. 3. E. 6; III. 5. 4; IV. 1. E. 4; Plant. Capt. V. 4. 12. Cf. Tac. Ann. III. 16.

7. *in foro ac comitio*, in foro et quidem in ea fori parte, quae comitium appellatur. Cf. Cic. Verr. Act. II. I. 58 et III. 57 *forum comitiumque*; Ibid. III. 57 *non in foro, non in comitio, non in rostris*; Sest. 75 *forum, comitium, curiam*; Plin. H. N. XV. 18 *in foro ipso ac comitio*. — Libri: *in comitio ac foro*. Saepissime in hoc libello verborum ordo a librariis turbatus est.

17. *vix sociabiles*. — *dissociabiles* A; dissociabile est aut id quod dissociat, aut id, quod dissociari potest cf. interpret. ad Hor. Od. I. 3. 22. *dissolubiles* B.

citatem temporum Nerva Traianus, nec spes modo ac votum securitas publica sed spei ac voti fiducia iam robur adsumserit, naturae tamen infirmitate humanae tardiora sunt remedia quam mala; et ut corpora nostra lente augescunt, cito extinguuntur, sic ingenia studiaque oppresseris facilius quam revocaveris: subit quippe etiam ipsius inertiae dulcedo, et invisae primo desidia postremo amatur. Quid? si per quindecim annos, grande mortalis aevi spatium, multi fortuitis casibus, promptissimus quisque saevitia principis interciderunt, pauci soluti discrimine non modo illorum sed etiam nostri superstites sumus, exemptis e media vita tot annis, quibus iuvenes ad senectutem, senes prope ad ipsos exactae aetatis terminos per silentium venimus. Non tamen pigebit vel incondita ac rudi voce memoriam prioris servitutis ac testimonium praesentium bonorum composuisse.

8. multi *Lipsius* — multis; 10. illorum *Peerlkamp* — aliorum; 14. servitutis *Ursinus* — senectutis.

1. *nec spes modo ac votum securitas publica sed spei ac voti fiducia iam robur adsumserit* i. e. quamquam securitas publica non in spe tantum sit et votis, sed iam firmamentum et robur eo adsumserit, quod confidimus spem et votum, quae pro securitate illa conceperimus, rata futura esse. — Libri: *nec spem modo ac votum securitas publica sed ipsius voti fiduciam ac robur adsumserit*. *Peerlkamp*, qui pro *spem* dedit *spes*, post *votum* inseri voluit *sit*; sine ulla necessitate, cf. infra c. 4: *ultra quam concessum* (esset). Plura huius ellipsis exempla affert *Boetticher*, *Lex. Tac. Prol.* p. LXXXIV sq.

3. *naturae tamen infirmitate humanae*; cf. *Quint. X. 2. 29. quaedam sunt imitabilia quibus infirmitas naturae non sufficiat*. Saepissime

apud *Tacitum* adiectivum ab eo verbo, cui proprium est, aberravit; cf. c. 24 *expulsum seditione domestica unum ex regulis*; c. 25 *infesta hostibus exercitus itinera*; c. 29 *septimae initio aestatis*; c. 32 *locorum trepidos ignorantia*; *Ann. XIV. 3 mulieris usu scelerum adversus insidias intentae*. Plura dat *Boetticher*, *Lex. Tac.* p. 132. sq. — Libri: *natura tamen infirmitatis humanae*.

9. *soluti discrimine*. Cf. *Val. Max. IV. 7. E. 1 solutus periculo mortis*. — Libri *et uti dixerim*, quod, quia latinum non esse intellexerunt, in *ut ita dixerim* *Rhenanus*, *Woelfflin* *ut sic dixerim* mutarunt. Huic vero dicendi formulae minime hic locus est, neque enim aliorum superstitem esse, neque superstitem esse sui locutio est adeo insolita et abstrusa, ut excusatione indigeat.

Hic interim liber, honori Agricolae soceri mei destinatus, professione pietatis aut laudatus erit aut excusatus.

4. Gnaeus Iulius Agricola, vetere et inlustri Foroiuliensium colonia ortus, utrumque avum procuratorem Caesarum habuit, 5 quae equestris nobilitas est. Pater illi Iulius Graecinus senatorii ordinis, studio eloquentiae sapientiaeque notus, iisque ipsis virtutibus iram Gai Caesaris meritis: namque M. Silanum accusare iussus et, quia abnuerat, interfectus est. Mater Iulia Procilla fuit, rarae castitatis. In huius sinu indulgentiaeque 10 educatus per omnem honestarum artium cultum pueritiam adulescentiamque transegit. Arcebat eum ab inlecebris peccantium praeter ipsius bonam integramque naturam, quod statim parvulus sedem ac magistram studiorum Massiliam habuit, locum Graeca comitate et provinciali sanctimonia mixtum ac 15 bene compositum. Memoria teneo solitum ipsum narrare se prima in iuventa studium philosophiae acrius, ultraque quam concessum Romano assectatori, hausisse, ni prudentia matris incensum ac flagrantem animum coercuisset. Scilicet sublime et erectum ingenium pulchritudinem ac speciem magnae excel- 20 saeque gloriae vehementius quam caute adpetebat. Mox mitigavit ratio et aetas, retinuitque, quod est difficillimum, ex sapientia modum.

5. Prima castrorum rudimenta in Britannia Suetonio Pau-

5. illi *Woelfflin* — Iulii; 10. honestarum A — honestatis B; 11. eum A — tamen B; 16. in *omisit* B; ultraque *Baehrens* — ultra; 21. retinuitque A — retinuit B.

14. *sanctimonia* i. e. probitate et morum integritate. cf. Cic. pro Quint. 55 *sanctimonia ac diligentia*; Ibid. 93 *pudor et sanctimonia*; Tac. Ann. III. 69 *Torquata priscae sanctimoniae virgo*; XII. 6 *femina sanctimonia insignis*. Libri: *parsimonia*.

17. *assectatori* i. e. sapientiae studioso; Cf. Plin. N. N. VIII. 17. 21 et VIII. 28. 68: *assectator sapien-*

tiae; Id. XIX. 1. 5: *assectator eloquentiae*; Gell. V. 10: *auditor assectatorque Protagorae*. Libri *ac senatori*. Peerlkamp recte monet senatorem nusquam appellari neque aliquem patre senatorio natum, neque futurum senatorem, »nisi fortasse, qui iam esset a principe destinatus, quod certe de adolescente in prima iuventute non diceretur."

lino, diligenti ac moderato duci, adprobavit, electus quem contubernio adsumeret. Nec Agricola licenter *egit*, more iuvenum qui militiam in lasciviam vertunt, neque segniter ad voluptates et commeatus titulum tribunatus et inscitiam rettulit: sed noscere provinciam, nosci exercitui, discere a peritis, sequi optimos, nihil adpetere in iactationem, nihil ob formidinem recusare simulque et anxius et interritus agere. Non sane alias exagitator magisque in ambiguo Britannia fuit: trucidati veterani, incensae coloniae, intersepti exercitus; tum de salute, mox de victoria certavere. Quae cuncta etsi consiliis ductuque alterius agebantur, ac fama rerum et reciperae provinciae gloria in ducem cessit, artem et usum et stimulos addidere iuveni, intravitque animum militaris gloriae cupido, ingrata, temporibus quibus sinistra erga eminentes interpretatio nec minus periculum ex magna fama quam ex mala.

6. Hinc ad capessendos magistratus in urbem degressus Domitiam Decidianam, splendidis natalibus ortam, sibi iunxit; idque matrimonium ad maiora nitenti decus ac robur fuit. Vixeruntque mira concordia, per mutuam caritatem et in vicem se appetendo conexi, quod in bona uxore tanto maior laus 20

2. *egit suppl. Heraeus*; 3. neque A — nec B; 4. inscitiam A — iustitiam B; 7. interritus *vir. doct. ap. Walch* — intentus; 11. fama *Baehrens* — summa.

1. *electus quem contubernio adsumeret* i. e. electus, quem Suetonius per contubernium sibi comitem adscisceret. Cf. Hist. IV. 68 *adsumuntur e civitate clarissimus quisque*; Ann. I. 3 *filius collega imperii, consors tribuniciae potestatis adsumitur. Sibi omisum est, ut Ann. III. 43 ut eo pignore parentes (sibi) adiungeret*; plura huius ellipsis exempla affert Boetticher L. T. p. 383. — Libri: *aestimaret*.

8. *exagitator* i. e. magis commota atque irritata. *Exagitare* saepius apud Sallustium hanc vim

habere docet Kritze ad Cat. 29. 1 et 31. 1. Cf. Ernesti ad Tac. Ann. IV. 12. — *excitator* A — *exercitator* B.

16. *in urbem degressus*; cf. Ann. XI. 21. 8 *Rufus degressus in urbem (ex Africa)*. — *degressus* A *digressus* B.

19. *in vicem se appetendo conexi*. *Conectere* et *innectere* apud argenteae aetatis scriptores, inprimis apud Tacitum, translate maxime de intimo coniunctionis vinculo usurpantur; Cf. Boetticher L. T. s. vv. De v. *appetere* cf. Cic. Lael. XIV. 50

Tum electus a Galba ad dona templorum recognoscenda diligentissima conquisitione effecit, ne cuius alterius sacrilegium res publica quam Neronis sensisset.

7. Sequens annus gravi vulnere animum domumque eius adflixit. Nam classis Othoniana licenter vaga dum Intemelios ⁵ (Liguriae pars est) hostiliter populatur, matrem Agricolae in praediis suis interfecit, praediaque ipsa et magnam patrimonii partem diripuit, quae causa caedis fuerat. Igitur ad sollemnia pietatis profectus Agricola, nuntio adfectati a Vespasiano imperii deprehensus ac statim in partes transgressus est. Initia ¹⁰ principatus ac statum urbis Mucianus regebat, iuvene admodum Domitiano et ex paterna fortuna tantum licentiam usurpante. Is missum ad dilectus agendos Agricolam integreque ac strenue versatum vicesimae legioni tarde ad sacramentum transgressae praeposuit. Sub decessore seditiose agere narrabatur. Quippe ¹⁵ legatis quoque consularis vis nimia ac formidolosa erat, nec legatus praetorius ad cohibendum potens, incertum suo an militum ingenio. Ita successor simul et ultor electus rarissima moderatione maluit videri invenisse bonos quam fecisse.

8. Praeerat tunc Britanniae Vettius Bolanus, placidius quam ²⁰ feroci provincia dignum est. Temperavit Agricola vim suam ardoremque compescuit, ne insolesceret, peritus obsequii eruditusque utilia honestis miscere. Brevi deinde Britannia consularem Petilium Cerialem accepit. Habuerunt virtutes spatium exemplorum, sed primo Cerialis labores modo et discrimina, ²⁵ mox et gloriam communicabat: saepe parti exercitus in experimentum, aliquando maioribus copiis ex eventu praefecit. Nec

---

2. effecit *N. Heinsius* — fecit; cuius A — cuius B;
 5. Intemelios *Lipsius* — in templo (*in marg.* A Templum);
 10. deprehensus A — deprehensus est B; 15. Sub decessore *Madvig* — ubi decessor; 16. consularis vis *Madvig* — consularibus; 22. obsequii *Ritter* — obsequi.

---

21. *ne insolesceret* i. e. ne immodestus fieret; cf. Ann. II. 75 *neque ipsum gaudium moderans et magis insolescente Plancina*; Tiro apud Gell.

VI (VII) 3. 15 *ad superbiam ferociamque et immodicum modum insolescere.* — Libri *ne incretueret*.

Agricola umquam in suam famam gestis exsultavit: ad auctorem ac ducem humaniter fortunam referebat. Ita virtute in obsequendo, verecundia in praedicando extra invidiam nec extra gloriam erat.

- 5 9. Revertentem ab legatione legionis divus Vespasianus inter patricios adscivit; ac deinde provinciae Aquitaniae praeposuit, splendidae imprimis dignitatis administratione ac spe consulatus, cui destinarat. Credunt plerique militaribus ingeniis subtilitatem deesse, quia castrensis iurisdictio severa et abscisior ac
10 plura manu agens calliditatem fori non exerceat. Agricola naturali prudentia, quamvis inter togatos, facile iustequae agebat. Iam vero tempora curarum remissionumque divisa: ubi conventus ac iudicia poscerent, gravis intentus severus et paene immisericors: ubi officio satisfactum, nullam ultra potestatis
15 personam gessit: tristitiam et adrogantiam et durtiam exuerat. Nec illi, quod est rarissimum, aut facilitas auctoritatem aut severitas amorem deminuit. Integritatem atque abstinentiam in

10. deesse A — adesse B; 13. tempora curarum A — temporis et curarum B; 16. gessit *suppl. Baehrens*; 17. facilitas A — facultas B; 18. deminuit *Lipsius* — diminuit.

2. *humaniter* i. e. modeste et civiliter; cf. Cic. ad Axiu lib. II apud Nonium p. 509: *invitus litteras tuas scinderem, ita sunt humaniter scriptae*; id. ad Att. VII. 5. 2: *Tironem propter humanitatem et modestiam malo salvum, quam propter usum meum.* — Libri *ut minister*.

10. *severa et abscisior* i. e. astricta et abrupta, nullis utens ambagibus; cf. Val. Max. VII. E. 5. 4 *Charondae praefractor atque abscisior iustitia*; VI. 3. 10 *abscisa sententia*; VI. 4. 3. *abscisa gravitas animi sermonisque*; III. 8. 3 *abscisum responsum.* — Libri *secura et obtusior*.

14. *paene immisericors.* — Libri habent *saepius misericors*, verum misericordiae commemoratio ab hoc loco aliena est, quo earum tantum virtutum mentionem facit Tacitus, quibus Agricola, quum legati personam sustineret, eminuit. Misericordia autem, etsi in homine privato magnopere laudanda, conventibus procul habenda erat.

16. *durtiam* i. e. severitatem, acerbicatem; cf. Hist. I. 23 *durtia imperii*; Ann. I. 35 *durtia operum militarium*; Suet. Claud. 14 *durtiam lenitatemve legum moderari.* — *aariciam* A — *avaritiam* B.

tanto viro efferre iniuria virtutum fuerit. Ne famam quidem, cui saepe etiam boni indulgent, ostentanda virtute aut per artem quaesivit: procul ab aemulatione adversus collegas, procul a contentione adversus procuratores et vincere inglorium et adsequi sordidum arbitrabatur. Minus triennium in ea legatione detentus ac statim ad spem consulatus revocatus est, comitante opinione Britanniam ei provinciam dari, nullis in hoc suis sermonibus, sed quia par videbatur. Haud semper errat fama; aliquando et elegit. Consul egregiae iam spei filiam iuveni mihi despondit ac post consulatum collocavit, et statim Britanniae praepositus est, adiuncto pontificatus sacerdotio.

10. Britanniae situm populosque multis scriptoribus memoratos non in comparationem curae ingeniive referam, sed quia tunc primum perdomita est: ita quae priores nondum comperta eloquentia percoluere, rerum fide tradentur. Britannia, insularum quas Romana potentia complectitur maxima, spatio ac caelo in orientem Germaniae, in occidentem Hispaniae obtenditur, in meridiem et Gallis inspicitur; septentrionalia eius, nullis contra terris, vasto atque aperto mari pulsantur. Formam totius Britanniae Livius veterum, Fabius Rusticus recentium eloquentissimi auctores oblongae scutulae vel bipenni ad-

2. saepe etiam A — etiam saepe B; ostentanda *Rhenanus* — ostentandam; 8. haud — errat A; aut — erat B; 9. egregiae *Puteolanus* — graeciae A — grate B; iam *Rhenanus* — tum; 10. ac post A — et post B; 14. tunc *Wex* — tum; 18. in meridiem et Gallis *Baehrens* — Gallis in meridiem etiam; 21. scutulae A — scupulae B.

1. *efferre* i. e. laudando extollere; cf. Ann. IV. 33. 19 *neque refert cuiusquam Punicas Romanasne acies laetius extuleris*; III. 27. 10 *laudibus Seianum extulit*. Ad sententiam cf. Vell. II. 45 *Catonis integritatem laudare nefas est*. — Libri *referre*.

5. *adsequi* i. e. consequi et aequare; cf. Germ. c. 14 *quum ventum in aciem, turpe principi virtute vinci,*

turpe comitatus virtutem principis non adaequare. Ann. XV. 17 *pedes praeventientem equitem adsequeretur*; Hist. II. 65 *digressum a Lugduno Vitellium Rufus adsequitur*. — *atteri* A — *acteri* B.

16. *potentia*; cf. Ann. II. 60 *haud minus magnifica quam nunc vi Parthorum aut potentia Romana iubentur*. — *noticia* A — *notitia* B; *Romana notitia complectitur pro Ro-*

simulavere. Et est ea facies citra Caledoniam, unde et universae fama; sed transgressis immensum et enorme spatium procurentium extremo iam litore terrarum velut in cuneum tenuatur. Hanc oram novissimi maris tunc primum Romana
 5 classis circumvecta insulam esse Britanniam adfirmavit, ac simul insulas, quas Orcadas vocant, invenit domuitque. Dispecta est et Thule, sed hactenus iussum et hiems adpetebat, qua mare pigrum et grave remigantibus perhibent ne ventis quidem proinde ac nostrum attolli, credo quod rariores terrae
 10 montesque et profunda moles continui maris tardius impellitur.

11. Naturam Oceani atque aestus neque quaerere huius operis est, ac multi rettulere: unum addiderim, nusquam latius dominari mare, multum fluminum huc atque illuc ferre, nec litore tenus ad crescere aut resorberi, sed influere penitus atque incumbere, et iugis
 15 etiam ac montibus inseri velut in suo. Caelum crebris imbribus ac nebulis foedum; asperitas frigorum abest. Dierum spatia ultra nostri orbis mensuram; nox clara et extrema Britanniae parte

---

1. universae *Baehrens* — in universum; fama; sed transgressis *Schoemann* — fama est transgressis; 2. enorme *Rhenanus* — innorme A — inorme B; 6. dispecta A — despecta B; 7. sed. . . . qua *Baehrens* — quia . . . sed; 9. ac nostrum *supplevit Baehrens*; 12. dominari *Puteolanus* — damnari (*in marg.* A dominari). 15. — 26. vv. caelum — serviant *in libris inserta sunt inter vincuntur et primus* (c. 13), *ita ut vv. ceterum Britanniam* (c. 12) — vincuntur (c. 13) *continuo legantur post* velut in suo. *Ordinem restituit Wex.*

---

mani noverunt Peerlkampio quoque in re simplici ac tenui grandius et ornatus dictum videbatur. Quod autem proposuit *Romana ditio* ne ipsi quidem satis placuisse perspicuum est.

5. Quae inter simul et insulas in libris leguntur *incognitas ad id tempus*, tamquam turpe emblemata expunxi. Tollenda quoque putavi quae deinceps inter montesque et et in

lib. inveniuntur *causa ac materia tempestatum*, quae ludi magistri sapientiam olere videntur.

14. *incumbere* i. e. ingruere, irrumpere. Plin. H. N. V. 32. 40 *impetum deinde sumit Hellespontus et mare incumbit*; apud eundem invenies *incubere maria*. Cf. Virg. Geo. II. 311 *tempestas a vertice silvis Incubuit*. — Libri: *ambire*.

brevis, ut finem atque initium lucis exiguo discrimine internoscas. Quod si nubes non officiant, aspici per noctem solis fulgorem, nec occidere et exurgere sed transire adfirmant. Scilicet extrema et plana terrarum humili umbra non erigunt tenebras, infraque caelum et sidera nox cadit. Solum, praeter oleam vitemque et cetera calidioribus terris oriri sueta patiens, frugum fecundum: cito proveniunt, tarde mitescunt; eademque utriusque rei causa, multus umor terrarum caelique. Fert Britannia aurum et argentum et alia metalla, pretium victoriae. Gignit et Oceanus margarita, sed subfusca ac liventia. Quidam artem abesse legentibus arbitrantur; nam in rubro mari viva ac spirantia saxis avelli, in Britannia, prout expulsa sint, colligi: ego facilius crediderim naturam margaritis deesse quam nobis avaritiam.

12. Ipsi Britanni dilectum ac tributa et iniuncta imperii munera impigre obeunt, si iniuriae absint: has aegre tolerant, iam domiti ut pareant, nondum ut serviant. Ceterum Britanniam qui mortales initio coluerint, indigenae an advecti, ut inter barbaros, parum compertum. Habitus corporum varii atque ex eo argumenta. Namque rutilae Caledoniam habitantium comae, magni artus Germanicam originem adseverant; Silurum colorati vultus, torti plerumque crines et posita contra Hispania Hiberos veteres traiecisse easque sedes occupasse fidem faciunt; proximi Gallis et similes sunt, seu durante originis vi, seu procurentibus in diversa terris positio caeli corporibus habitum eundem dedit. In universum tamen aestimanti Gallos vicinam insulam occupasse credibile est. Eadem sacra deprehendas su-

3. et exurgere A — nec exurgere B; 7. cito proveniunt, tarde mitescunt *Peerlkamp* — tarde mitescunt, cito proveniunt; 10. subfusca A — suffusa B; 21. artus germanicam A — arcus germanam B; 22. Hispania *Muretus* — hispaniam; 23. habitasse (*in marg.* occupasse) A — occupasse B; 24. originis vi *Rhenanus* — originis usu; 26. eundem *suppl. Baehrens*; aestimati A — aestimanti B.

27. *Eadem sacra deprehendas* | quia, etsi mutatis sedibus, in Gal-
superstitionum permansione i. e. | licis superstitionibus perseverant.

perstitutionum permansione; sermo haud multum diversus, in deposcendis periculis eadem audacia, in detrectandis eadem formido. Plus tamen ferociae Britanni prae se ferunt, ut quos nondum longa pax emollierit. Nam Gallos quoque in bellis floruisse accepimus; mox segnitia cum otio intravit, amissa virtute pariter ac libertate. Quod Britannorum olim victis evenit: ceteri manent quales Galli fuerunt.

13. In pedite robur; quaedam nationes et curru proeliantur: honesti aurigae, clientes propugnant. Olim regibus parebant, 10 nunc per principes factionibus et studiis distrahuntur; nec aliud adversus validissimas gentes pro nobis auxilium quam quod in commune non consulunt. Rarus duabus tribusve civitatibus ad propulsandum commune periculum consensus: ita singuli pugnant, universi vincuntur. Primus omnium Romanorum 15 divus Iulius cum exercitu Britanniam ingressus, quamquam prospera pugna terruerit incolas ac litore potitus sit, potest videri ostendisse posteris, non tradidisse. Mox bella civilia et in rem publicam versa principum arma, ac longa oblivio Britanniae etiam in pace: consilium id divus Augustus 20 vocabat, Tiberius praeceptum. Agitasse Gaium Caesarem de

3. prae se ferunt *Hulleman* — praeferunt; 6. "evenit" uictis A — uictis evenit B; 9. honesti aurigae *Hulleman* — honestior auriga; 10. studiis distrahuntur *N. Heinsius* — studiis trahuntur; 12. tribusque A — tribusve B; 14. vincuntur. Primus *Baehrens* — vincuntur. (c. 13) Igitur primus.

Cic. de Inv. II. 54 *perseverantia est in ratione bene considerata stabilis et perpetua permansio*; Id. Ep. Fam. I. 9 *in una sententia perpetua permansio*; ad Att. XI 18 *quodvis enim supplicium levius est hac permansione*. — Libri: *Eorum . . . persuasione*.

2. Libri: *audacia et, ubi advenere in detrectandis*. Turpe emblema tollendum putavi.

11. *pro nobis auxilium*. Cf. Ann. V. 8 *neque aliud periclitanti-*

bus auxilii, quam in fratrum constantia. — Agr. c. 32 *omnia victoriae incitamenta pro nobis sunt*; Hist. IV. 78 *cuncta pro hostibus erant*. — Libri: *pro nobis utilius*.

13. *consensus*. Cf. infra c. 30 *hodiernum diem consensumque vestrum initium libertatis fore*; Germ. 33 *Bructeris excisis vicinarum consensu nationum*; Ann. I. 55 *Segestes consensu gentis in bellum tractus*. — Libri *conventus*.

intranda Britannia satis comitas. ni uelox ingenii. mobilis penitentie. et ingentes aduersus Germaniam armatus frustra faissent. Divus Claudius auctor iterati operis. transvectis legionibus auxiliisque et adsumpto in partem rerum Vespasiano, quod initium venturae mox fortunae fuit: domitiae gentes. capti reges et monstratus factis Vespasianus.

14. Consularium prius Anlus Plantius praepositus ac subinde Ostorius Scapula. uterque bello egregius: redactaque paulatim in formam provinciae proxima pars Britanniae: addita insuper veteranorum colonia. Quaedam civitates (Cogidunno regi donatae is ad nostram usque memoriam fidelissimus mansit), vetere ac iam pridem recepta populi Romani consuetudine, ut haberet instrumenta servitutis et pacis. Mox Didius Gallus parta a prioribus continuat. paucis admodum castellis in ulteriora promotis, per quae fama aucti obsequii quaereretur. Didium 13 Q. Veranius excepit, isque intra annum extinctus est. Suetonius hinc Paulinus biennio prosperas res habuit, subactis nationibus firmatisque praesidiis: quorum fiducia Monam insulam ut viros rebellibus ministrantem adgressus terga occasione patefecit.

15. Namque absentia legati remoto metu Britanni agitare inter se mala servitutis, conferre iniurias et interpretando accendere: nihil profici patientia nisi ut graviora tamquam ex

1. uelox ingenio, mobili penitentie A — uelox ingenii, mobilis penitentie B: 3. auctor iterati *Doederlein* — auctoritate operis; 5. domitiae gentes *Putolanus* — Domitiae Gentis; 7. Plantius *Rhenanus* — Plantius; 10. Cogidunno A — Cogidunno B; 13. ut ante haberet *transposuit Rhenanus* — ut uetere; 15. obsequii *Madoiq* — officii; 16. Q. Veranius *Ritter* — Veranius; 18. Monam A — Nomam B; 23. pacientia A — sapientia B.

6. monstratus factis Vespasianus i. e. Vespasiano, populi notitia antehac carenti, copia data est rebus gestis hominum oculos animosque in se convertendi. Hist. I. 88 *vetusto nomine et propinquitate Galbae monstratus*. III. 73 *consul sua clementia monstratus*. — Libri *monstratus factis Vespasianus*.
13. servitutis et pacis. — servitutis et regis A — servitutis regis B.

facili tolerantibus imperentur. Singulos sibi olim reges fuisse nunc binos imponi, e quibus legatus in sanguinem, procurator in bona saeviret. Aequae discordiam praepositorum atque concordiam subiectis exitiosam. Alterius enim centuriones, alterius servos vim et contumelias miscere. Nihil iam cupiditati, nihil libidini exceptum. In proelio fortiores esse qui spoliarent: nunc ab ignavis plerumque et imbellibus diripi domos, abstrahi liberos, iniungi dilectus, tamquam mori tantum pro patria nescientibus. Quantulum enim transisse militum, si sese Britannici numerent? Sic Germanias excussisse iugum: et flumine non Oceano defendi. Sibi patriam coniuges parentes, illis avaritiam et luxuriam causas belli esse. Recessuros, ut divus Iulius recessisset, modo virtutem maiorum suorum aemularentur. Neve proelii unius aut alterius eventu pavescerent: plus illis impetus, maiorem constantiam penes miseros esse. Iam Britannorum etiam deos misereri, qui Romanum ducem absentem, qui religatum in alia insula exercitum detinerent; iam ipsos, quod difficillimum fuerit, deliberare. Porro in eius modi consiliis periculosius esse deprehendi quam audere.

16. His atque talibus in vicem instincti, Boudicca generis regii femina duce (neque enim sexum in imperiis discernunt) sumpserunt universi bellum; ac sparsos per castella milites consecrati, expugnatis praesidiis ipsam coloniam invasere ut sedem servitutis, nec ullum, ut in barbaris, saevitiae genus omisit ira et victoria. Quod nisi Paulinus cognito provinciae motu propere subvenisset, amissa Britannia foret; quam unius proelii

3. atque *Baehrens* — aequae; 4. enim *Meiser* — manum; 7. imbecillibus A — imbellibus B; diripi *N. Heinsius* — eripi; 15. illis *suppl. Peerlkamp*; 17. religatum *Lipsius* — relegatum; 20. Boudicca *Haase* — Voadicca A — Voaduca B; 21. neque enim A — nec enim B.

24. nec ullum, ut in barbaris i. e. ut in barbaris consentaneum est, in barbaris fieri solet; cf. 11 *indigenae an advecti, ut inter barbaros,*

parum constat. Multos locos affert Kritz ad Germ. c. 2. — Libri nec ullum in barbaris.

fortuna veteri patientiae restituit, quamquam tenentibus arma plerisque, quos conscientia defectionis et propius ex legato timor agitabat, ne egregius cetera adroganter in deditos et ut suae exercitusque iniuriae ultor durius consuleret. Missus igitur Petronius Turpilianus tamquam exorabilior et delictis hostium 5 novus eoque paenitentiae mitior, compositis prioribus nihil ultra ausus Trebellio Maximo provinciam tradidit. Trebellius segnior et nullis castrorum experientis, comitate quadam curandi provinciam tenuit. Didicere iam barbari quoque ignoscere vitiis blandientibus, et interventus civilium armorum prae- 10 segnitiae excusationem: sed discordia laboratum, cum adsuetus expeditionibus miles otio lasciveret. Trebellius, fuga ac latebris vitata exercitus ira indecorus atque humilis, precario mox praefuit, ac velut pacti, exercitus licentiam, dux salutem esset, seditio sine sanguine stetit. Nec Vettius Bolanus, manentibus 15 adhuc civilibus bellis, ordinavit Britanniam disciplina: eadem inertia erga hostes, similis petulantia castrorum, nisi quod innocens Bolanus et nullis delictis invisus caritatem paraverat loco auctoritatis.

17. Sed ubi cum cetero orbe Vespasianus et Britanniam reciperavit, magni duces, egregii exercitus, minuta hostium spes. Et terrorem statim intulit Petilius Cerialis, Brigantum civitatem, quae numerosissima provinciae totius perhibetur, adgressus. Multa proelia, et aliquando non incruenta; magnamque

---

1. quamquam tenentibus *Baehrens* — tenentibus; *in libris* quaquam, *quod insertum est inter* ne et egregius; 2. plerisque A — plerique B, 4. exercitusque *Peerlkamp* — eiusque; 6. novus A — novis B; 7. ausus A — ausis B; 11. segnitiae excusationem A — sevitiae accusationem B; 13. indecorus *Puteolanus* — indecoris; 14. praefuit A — fuit B; 16. eadem A — et eadem B; 17. hostes A — hostis B; 23. perhibetur A — perhiberet B.

---

16. *ordinavit.* Suet. Galb. 7 | tam; Florus IV. 3 *Augustus pertur-*
ordinare provinciam intestina dissen- | *batur ordinavit imperii corpus. —*
sione et barbarorum tumultu inquie- | *Libri agitavit.*

partem aut victoria amplexus est aut bello. Et Cerialis alterius quidem successoris gloriam famamque obruisset: *sed subiit* sustinuitque molem Iulius Frontinus, vir magnus, quantum licebat, validamque et pugnacem Silurum gentem armis subegit, super virtutem hostium locorum quoque difficultates eluctatus.

18. Hunc Britanniae statum, has bellorum vices media iam aestate transgressus Agricola invenit, cum et milites velut omissa expeditione ad securitatem et hostes ad occasionem verterentur. Ordovicum civitas haud multo ante adventum eius alam in finibus suis agentem prope universam obtriberat, eoque initio erecta provincia. Et quibus bellum volentibus erat, probare exemplum, nec recentis legati animum opperiri, cum Agricola, quamquam transvecta aestas, sparsi per provinciam numeri, praesumpta apud militem illius anni quies, ardua et contraria bellum inchoaturo, et plerisque custodiri suspecta potius videbatur, ire obviam discrimini statuit; contractisque legionum vexillis et modica auxiliorum manu, quia in aequum degredi Ordovices non audebant, ipse ante agmen, quo ceteris par animus simili periculo esset, erexit aciem. Caesaque prope universa gente, non ignarus instandum fortunae ac, prout prima

1. magnamque partem *Pân* — magnamque Bregantium partem; alterius quidem *Huebner* — quidem alterius; 2. obruisset: *sed Urlichs* — obruisset; subiit sustinuitque *Weissenborn* — sustinuitque; 5. locorum quoque A — locorumque; 9. uterentur A — uerterentur B; 19. degredi *Acidalius* — digredi.

2. *gloriam famamque*. Amat in hoc libello huiusmodi synonyma componere Tacitus: *vicit ac supergressu est, in sinu indulgentiaque, quies et otium, celebritate et frequentia, vulneribus et cladibus, intervalla ac spiramenta temporum*. Cf. E. Huebner, *Hermes* vol. I. p. 446 sq. — *Libri curam famamque*.

13. *nec recentis*; cf. Ann. XIII. 13 *Agrippina libertam aemulam, nurum*

ancillam aliaque fremere, neque paenitentiam filii aut satietatem opperiri. Libri *ac recentis*.

15. *ardua*. Hist. III. 26 *incipere oppugnationem fesso exercitu arduum*; Ann. IV. 46 *bellum arduum* i. e. molestum et incommodum et intractabile, ut scribit Gellius IV. 15. — *Libri tarda*.

21. *instandum fortunae*. Hist. V. 15 *Civilis instare fortunae*; III. 52.

cessissent, tenorem ceteris fore, Monam insulam, cuius possessione revocatum Paulinum rebellione totius Britanniae supra memoravi, redigere in potestatem animo intendit. Sed ut in subitis consiliis naves deerant: ratio et constantia ducis trans-
vexit. Depositis omnibus sarcinis lectissimos auxiliarium, qui-
bus sueta vada et patrius nandi usus, quo simul seque et arma
et equos regunt, ita repente inmisit, ut obstupefacti hostes,
qui classem, qui naves de more expectabant, nihil arduum aut
inivium crediderint sic ad bellum enitentibus. Ita petita pace
ac dedita insula clarus ac magnus haberi Agricola, quippe cui
ingredienti provinciam, quod tempus alii per ostentationem et
officiorum ambitum transigunt, labor et periculum placuisset.
Nec Agricola prosperitate rerum in vanitatem versus, expedi-
tionem aut victoriam vocabat victos continuisse; ne laureatis
quidem gesta prosecutus est, sed ipsa dissimulatione famae
famam auxit aestimantibus quanta futuri spe tam magna
tacuisset.

19. Ceterum animorum provinciae prudens, simulque doctus per aliena experimenta parum profici armis, si iniuriae seque-

1. tenorem *Boot* — terrorem; Monam A — Nomam B;
4. subitis J. F. Gronovius — dubiis; tranuex A — tranare
extra B; 6. patrius *Puteolanus* — prius A — prius B; 9. in-
vium N. Heinsius — invictum; petita A — potita B; 14. ne
A — nec B 19. iniuriae *Puteolanus* — incuriae.

Mucianus ad Primum et Varum scrip-
titabat instandum coeptis. — Libri
instandum famae.

5. quibus sueta vada. Ann. I. 64
Cheruscis sueta apud paludes proelia;
Hist. V. 14 *Germanos fluminibus*
suetos. — Libri quibus nota vada.
Iure monent viri docti: »vada
illius terrae non poterant nota esse
Batavis, nisi si aliquamdiu ibi fuis-
sent versati, quod Tacitus adno-
tasset."

8. de more expectabant. — Libri
qui mare expectabant.

9. ad bellum enitentibus i. e.
per labores et pericula in bellum
prorumpentibus; Cf. Ann. I. 65;
II. 20; XVI. 5. — Libri ad bellum
venientibus.

13. in vanitatem versus. Ann. XI.
26 *Messalina facilitate adulteriorum*
in fastidium versa; Livius XXII. 51
miles ira in rabiem versus; Iustinus
XII. 6 *eodem furore in paenitentiam*
versus, mori voluit. — Libri in va-
nitatem usus. Cf. c. 18. 9: *uteren-*
tur — *uerterentur*.

rentur, causas bellorum statuit excidere. A se suisque orsus primum domum suam coercuit, quod plerisque haud minus arduum est quam provinciam regere. Nihil per libertos servosque publicae rei, non studiis privatis nec ex commendatione
 5 aut precibus centurionem militesve ascire, sed optimum quemque fidissimum putare; omnia scire, non omnia exsequi; parvis peccatis veniam, magnis severitatem accommodare; nec poena semper, sed saepius paenitentia contentus esse; officiis et administrationibus potius non peccaturos praeponere, quam damnare
 10 cum peccassent. Frumenti et tributorum exactionem, inaequalitatem onerum mollire circumcisis quae in quaestum reperta ipso tributo gravius tolerabantur. Namque per ludibrium adsidere clausis horreis et emere frumenta ac reddere soluto pretio cogebantur; devortia itinerum et longinquitas regionum indice-
 15 batur, ut civitates proximae hibernis in remota et avia deferrent, donec quod omnibus in promptu erat, paucis lucrosum fieret.

20. Haec primo statim anno comprimendo egregiam famam paci circumdedit, quae vel incuria vel indulgentia priorum haud
 20 minus quam bellum timebatur. Sed ubi aestas advenit, contracto exercitu multus in agmine, laudare modestiam, disiectos coercere; loca castris ipse capere, aestuaria ac silvas ipse praetemptare et nihil interim apud hostes quietum pati, quo minus subitis excursibus popularetur; atque ubi satis terruerat, par-

---

2. primam A — primum B; 3. liberos *Puteolanus* — liberos; 4. privatiſ A — privatus B; 5. militesve ascire *Wex* — milites nescire; 7. accommodare *Ritter* — commodare; 10. auctionem (*in marg.* exactionem) A — exactionem (*in marg.* auctiones) B; inaequalitatem onerum *Bachrens* — inaequalitate munerum (inaequalitate *postea coniuncta*, munerum *ex* munerum *correctum*) A — inaequalitate munerum B; 13. emere frumenta ac reddere soluto pretio *Hulleman* — emere ultro frumenta ac ludere pretio; 14. devortia *Lipsius* — divortia; 15. proximae *Ritter* — proximis; 21. multus *mutatum in* multum A — multum B; 23. hostes A — hostis B; 24. popularēt B.

---

19. *indulgentia*. — *intollerantia* A — *intolerantia* B.

cendo rursus invitamenta pacis ostentare. Quibus rebus multae civitates, quae in illum diem ex aequo egerant, datis obsidibus iram posuere et praesidiis castellisque circumdatae, tanta ratione curaque ut nulla arte Britanniae bona pars illacessita transierit.

21. Sequens hiems saluberrimis consiliis absumpta. Nam-⁵ que ut homines dispersi ac rudes eoque in bella faciles quieti et otio per voluptates adsuescerent, hortari privatim, adiuvere publice, ut templa fora domos extruerent, laudando promptus, in castigando segnis: ita honoris aemulatio pro necessitate erat. Iam vero principum filios liberalibus artibus erudire et ingenia 10 Britannorum studiis Gallorum anteferre, ut qui modo linguam Romanam abnuebant, eloquentiam concupiscerent. Inde etiam habitus nostri honor et frequens toga. Paulatimque descensum ad delenimenta vitiorum, porticus et balinea et convivorum elegantiam. Idque apud imperitos humanitas vocabatur, cum 15 pars servitutis esset.

22. Tertius expeditionum annus novas gentes aperuit vastatis usque ad Tanaum (aestuario nomen est) regionibus. Qua formidine territi hostes quamquam conflictatum saevis tempestibus exercitum lacessere non ausi; ponendisque insuper castellis 20 spatium fuit. Adnotabant periti non alium ducem opportunitates locorum sapientius legisse; nullum ab Agricola positum castellum aut vi hostium expugnatum aut pactione ac fuga desertum; nam adversus moras obsidionis annuis copiis firmabantur. Ita inturbida ibi hiems, crebrae eruptiones et sibi 25

---

1. invitamenta *Acidalius* — irritamenta; 4. arte *N. Heinsius* — ante; bona *Idem* — noua; 5. absumpta *Puteolanus* — adsumpta; 6. bella *Bosius* — bello; 13. descensum *Pichena* — discessum; 14. delenimenta *Dronke* — delinimenta; balnea A — balneas B; 17. gentes A — gentis B; 18. regionibus *Hullemann* — nationibus; 25. vv. crebrae eruptiones, quae in libris leguntur inter desertum et nam, huc transposuit *Halm*.

---

8. laudando promptus, in castigando segnis. — Libri laudando promptos et castigando segnes; at certe segnibus nulla ex laudis aemulatione necessitas exstabat.

25. inturbida. Ann. III. 52 inturbidus externis rebus annus; XIV. 22 tuta et inturbida iuventa. — Libri intrepida.

quisque praesidio, irritis hostibus eoque desperantibus, quia soliti plerumque damna aestatis hibernis eventibus pensare tum aestate atque hieme iuxta pellebantur. Nec Agricola umquam per alios gesta lividus intercept: seu centurio seu praefectus
 5 incorruptum facti testem habebat. Apud quosdam acerbior in conviciis narrabatur; erat ut comis bonis, ita adversus malos iniucundus. Ceterum ex iracundia nihil supererat; secretum vel silentium eius non timeres: honestius putabat offendere quam odisse.

23. Quarta aestas obtinendis quae percucurrerat insumpta;
 10 ac si virtus exercituum et Romani nominis gloria pateretur, inventus in ipsa Britannia terminus. Namque Clota et Bodotria diversi maris aestibus per inmensum reductae, angusto terrarum spatio dirimuntur: quod tum praesidiis firmabatur atque omnis propior sinus tenebatur summotis velut in aliam
 15 insulam hostibus.

24. Quinto expeditionum anno Sabrinam transgressus ignotas ad id tempus gentes crebris simul ac prosperis proeliis domuit; eamque partem Britanniae quae Hiberniam aspicit copiis instruxit, in speciem magis quam in formidinem, si quidem Hi-
 20 bernia medio inter Britanniam atque Hispaniam sita et Gallico

---

4. lividus *Haupt* — avidus A — avidius B; 6. conuiuiis *mutat.* in conviciis A — conuiuiis B; 7. secretum vel silentium *Fr. Jacob* — secretum ut silentium; 9. percucurrerat A — percucurrerat B; 10. gloria *om.* B; 16. Sabrinam *Madvig* — Naue prima; 17. gentes A — gentis B.

---

6. *erat ut; libri ut erat.* — et erat, ut coniecit Henrichsen (apud Draeger Ed. III. p. 47), cuius Agricolae editionem ut inspicerem non contigit.

12. *reductae; Verg. Aen. I. 163 insula portum Efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto Frangitur, inque sinus scindit sese unda reductos; ad quae Servius annotat intellige intimos recessus ab alto mari remotos, obliquos, flexuosos quasique replicatos.*

Cf. Geo. IV. 418. — *Libri reuectae.*

19. *in speciem magis quam in formidinem* i. e. magis ut Hiberniae incolis Romanorum vires ostentaret, quam ut formidinem iis iniceret. Ann. II. 6 *in speciem ac terrorem augebatur classis; Agr. c. 35 acies in speciem simul ac terrorem editoribus locis constiterat.* — *in spem magis quam in formidinem* B — *in spem magis quam ob formidinem* A. Cf. c. 25. 16 *specie* — *spē*.

quoque mari opportuna valentissimam imperii partem magnis in vicem usibus miscuerit. Spatium eius, si Britanniae comparetur, angustius, nostri maris insulas superat. Solum caelumque et ingenia cultusque hominum haud multum a Britannia differunt: *interiora parum*, melius aditus portusque per 5 commercia et negotiatores cogniti. Agricola expulsum seditione domestica unum ex regulis gentis exceperat ac specie amicitiae in occasionem retinebat. Saepe ex eo audiui legione una et modicis auxiliis debellari obtinerique Hiberniam posse; idque etiam adversus Britanniam profuturum, si Romana ubique 10 arma et velut e conspectu libertas tolleretur.

25. Ceterum aestate qua sextum officii annum inchoabat, amplexus civitates trans Bodotriam sitas, quia motus universarum ultra gentium et infesta hostibus exercitus itinera timebantur, portus classe exploravit, quae ab Agricola primum 15 adsumpta in partem virium sequebatur egregia specie, cum simul terra simul mari bellum impelleretur, ac saepe isdem castris pedes equesque et nauticus miles mixti curis et laetitia sua quisque facta, suos casus attollerent, ac modo silvarum ac montium profunda, modo tempestatum ac fluctuum adversa, 20 hinc terra tristis, hinc vastus Oceanus militari iactantia compararentur. Britannos quoque, ut ex captivis audiebatur, visa classis obstupefaciebat, tamquam aperto maris sui secreto ultimum victis perfugium clauderetur. *Igitur* ad manus et arma

---

5. differunt *Rhenanus* — differt; interiora parum *suppl. Ritter*; per commercia A — et commercia B; 12. inchoabat A — cohabat B; 14. hostibus *Halm* — hostilis; timebantur *Puteolanus* — timebant; 16. specie A — sp̄ B; 17. impelleretur *Rhenanus* — impellitur; 24. *Igitur* *suppl. Baehrens*.

---

18. *curis et laetitia*. — Libri *copiis et leticia*.

21. *hinc terra tristis, hinc vastus Oceanus*. Cf. Germ. 2 *Quis Germaniam peteret tristem cultu aspectuque*; Ann. II. 24 *Oceanus vastus et profundus*. — Libri *hinc terra et hostis, hinc victus Oceanus*. Sen-

tentiae tenorem duo membra desiderare apparet, quae sibi inter se respondeant. Quomodo autem *hostis* et *Oceanus* recte inter se comparari possint, id quod Peerkamp persuadere conatur, haud satis equidem intelligo.

conversi Caledoniam incolentes populi, paratu magno, maiore fama, uti mos est de ignotis, oppugnare ultro castella adorti, metum ut provocantes addiderant; regrediendumque citra Bodotriam et excedendum potius quam pellerentur ignavi specie
 5 prudentium admonebant, cum interim cognoscit hostes pluribus agminibus irrupturos; ac ne superante numero et peritia locorum circumiretur, diviso et ipse in tres partes exercitu incessit.

26. Quod ubi cognitum hosti, mutato repente consilio universi nonam legionem ut maxime invalidam nocte adgressi,
 10 inter somnum ac trepidationem caesis vigilibus irrupere. Iamque in ipsis castris pugnabatur, cum Agricola iter hostium ab exploratoribus edoctus et vestigiis insecutus, velocissimos equitum peditumque adsultare tergis pugnantium iubet, mox ab universis adici clamorem; et propinqua luce fulsere signa.
 15 Ita ancipiti malo territi Britanni; at Romanis rediit animus, ac securi pro salute de gloria certabant. Ultro quin etiam erupere et fuit atrox in ipsis portarum angustiis proelium, donec pulsi hostes, utroque exercitu certante, his, ut tulisse opem, illis, ne eguisse auxilio viderentur. Quod nisi paludes
 20 et silvae fugientes texissent, debellatum illa victoria foret.

27. Cuius conscientia ac fama ferox exercitus nihil virtuti suae invium et penetrandam Caledoniam inveniendumque tandem Britanniae terminum continuo proeliorum cursu fremebant; atque illi modo cauti ac sapientes prompti post eventum
 25 ac magniloqui erant. Iniquissima haec bellorum condicio est: prospera omnes sibi vindicant, adversa uni imputantur. At Britanni non virtute sed occasione et arte vinci se rati, nihil ex adrogantia remittere, quo minus iuventutem armarent, con-

---

2. oppugnare *Rhenanus* — oppugnasse; castella^{um} A — castella B; 7. tres A — tris B; 15. at *Baehrens* — et; rediit *Wex* — redit; 18. tulisse *Puteolanus* — intulisse; 20. texissent A — rexissent B; 22. penetrandam A — penetrandum B; 23. proeliorum *Rhenanus* — praelium.

---

27. non virtute sed occasione et arte vinci se rati. Cf. Hist. II. 44 praetorianus non virtute se sed pro-	ditione victum fremebat. — Libri: non virtute sed occasione et teā du- cis rati.
--	--

inges ac liberos in loca tuta transferrent, coetibus ac sacrificiis conspirationem civitatum sancirent. Atque ita irritatis utrimque animis discessum.

28. Eadem aestate cohors Usiporum per Germanias conscripta et in Britanniam transmissa magnum ac memorabile facinus 5 ausa est. Occiso centurione ac militibus, qui ad tradendam disciplinam immixti manipulis exemplum et rectores habebantur, tres liburnicas adactis per vim gubernatoribus ascendere; et uno velificante, suspectis duobus eoque interfectis, nondum vulgato rumore ut miraculum praevehebantur. Mox ad aquam 10 atque utilia raptim egressi et cum plerisque Britannorum sua defensantium proelio congressi, ac saepe victores, aliquando pulsi, eo ad extremum inopiae venere, ut infirmissimos suorum, mox sorte ductos vescerentur. Atque ita circumvecti Britanniam, amissis per incitiam regendi navibus, pro praedonibus habiti, 15 primum a Suebis, mox a Frisiis intercepti sunt; ac fuere quos per commercia venundatos et in nostram usque ripam mutatione ementium adductos indicium tanti casus inlustravit.

29. *Septimae* initio aestatis Agricola domestico vulnere ictus. Anno ante natum filium amisit. Quem casum neque ut plerique 20 fortium virorum ambitiose, neque per lamenta rursus ac maerorem muliebriter tulit: et in luctu bellum inter remedia erat. Igitur praemissa classe, quae pluribus locis praedata vagum et incertum terrorem faceret, expedito exercitu, cui ex

2. ciuitatum A — ciuitatium B; 4. Usiporum A — Usiporium B; 7. immixti *Puteolanus* — inmistis; 8. tres A — tris B; 10. Mox ad aquam atque utilia raptim egressi et cum *Madvig* — mox ad aquam. Atque ut illa raptis secum; 16. primum A — primodum B; 18. indicium A — iudicium B; 19. septimae *suppl. Brotier, petitum ex vit (VII) praecedentis* inlustravit (*cf. quae annotavi ad c. 3. 3*); ictus. Anno *Kritz* — ictus, anno

9. *velificante*. — Libri *remigante*.

26. *vagum et incertum*. Cf. c. 7 *classis Othoniana licenter vaga*; Hist.

II. 45 *vagis incursibus diriguntur acies*; Hist. II. 74 *vagi auctores et incerti*. — Libri *magnum et incertum*.

Britannis fortissimos et longa pace exploratos addiderat, ad montem Graupium pervenit, quem iam hostis insederat. Nam Britanni nihil fracti pugnae prioris eventu et ultionem aut servitium expectantes, tandemque docti commune periculum
 5 concordia propulsandum, legationibus et foederibus omnium civitatum vires exciverant. Iamque super triginta milia armatorum aspiciebantur et adhuc adfluebat omnis iuventus et quibus cruda ac viridis senectus, clari bello et sua quisque decora gestantes, cum inter plures duces virtute et genere praestans,
 10 nomine Calgacus, apud contractam multitudinem proelium poscentem in hunc modum locutus fertur:

30. „Quotiens causas belli et necessitatem nostram intueor, magnus mihi animus est hodiernum diem consensumque vestrum initium libertatis toti Britanniae fore; nam et universi servitu-
 15 tis expertes et nullae ultra terrae ac ne mare quidem securum imminente nobis classe Romana. Ita proelium atque arma, quae fortibus honesta, eadem etiam ignavis tutissima sunt. Priores pugnae, quibus adversus Romanos varia fortuna certatum est, spem ac subsidium in nostris manibus habebant, quia novissimi
 20 totius Britanniae eoque ipso impenetrabiles situ nec servientium litora aspicientes, oculos quoque a contactu dominationis inviolatos habebamus. Nos terrarum ac libertatis extremos recessus incognitus famae in hunc diem defendit. Sed nunc terminus

---

4. periculum commune A — commune periculum B; 5. ciuitatum A — ciuitatum B; 13. consensumque A — consensuque B; 19. manibus A — nauibus B; novissimi *Ernesti* — nobilissimi.

---

20. *ipso impenetrabiles situ.* Ann. IV. 12 *pudicitia Agrippinae impenetrabilis*; Ibid. III. 43. *ictibus accipiendis impenetrabiles*; Ibid. XII. 35 *circumspectis quae impenetrabilia quaeque pervia.* — Libri: *in ipsis penetralibus siti*; Caledonii autem, quos alloquitur et adhortatur Calgacus, non in terrae suae pene-

tralibus i. e. locis mediterraneis, habitabant, verum in extremis septentrionem versus recessibus.

22. *recessus incognitus famae.* Cf. Livius XLII. 52. 14 *qui Europa omni domita transgressi in Asiam incognitum famae aperuerunt armis orbem terrarum.* — Libri: *recessus ipse ac sinus famae.*

Britanniae patet atque omne ignotum pro manifesto est, nulla iam ultra gens, nihil nisi fluctus et saxa et infesti oris Romani, quorum superbiam frustra per obsequium ac modestiam fregeris. Raptores orbis, postquam cuncta vestigantibus defuere terrae, iam et mare scrutantur; si locuples hostis est, avari, si pauper, ambitiosi, quos non Oriens, non Occidens satiaverit: soli omnium opes atque inopiam pari adfectu concupiscunt. Auferre trucidare rapere falsis nominibus imperium, atque ubi solitudinem faciunt, pacem appellant."

31. „Liberos cuique ac propinquos suos natura carissimos esse 10 voluit: hi per dilectus alibi servituri auferuntur: coniuges sororesque, etiam si hostilem libidinem effugiant; nomine amicorum atque hospitum polluantur. Bona fortunaeque in tributum, ager atque annus in frumentum, corpora ipsa atque artus silvis ac paludibus emuniendis inter verbera ac contumelias 15 conferuntur. Nata servituti mancipia semel veneunt, atque ultro a dominis aluntur: Britannia servitutem suam quotidie redimit, quotidie pascit; ac sicut in familia recentissimus quisque servorum etiam conservis ludibrio est, sic in hoc orbis terrarum vetere famulatu novi nos et viles. In excidium petimur; neque 20

4. vestigantibus *Peerlkamp* — vastantibus; 5. terrae *Rhenanus*, iam *Halm* — terram; 13. fortunaeque . . . ager atque annus *Jacob et Seyffert* — fortunae quae . . . aggerat annus; 14. atque artus *Baehrens* — ac manus; 18. redimit *Peerlkamp* — emit; 19. etiam *omisit* B; 20. viles. In *Peerlkamp* — viles in; neque enim A — nec enim B.

1. *pro manifesto est*. Cf. *Dra-kenborch* ad Liv. I. 3. 2. — Libri *pro magnifico est*.

2. *infesti oris Romani* i. e. Romani, qui oras maritimas classe infestant. — Libri: *infestiores Romani*.

4. *fregeris* i. e. contuderis, domueris, emollieris. — *fugeris*, sed suprascriptum *ef* A — *exfugeris* B.

16. *conferuntur*. Conferre saepe

dicitur tam de pecunia, quam de aliis rebus, quae a pluribus in usum aliquem contribuuntur. Cf. *Hist.* II. 84 et 94; *Ann.* XV. 45; *Germ.* c. 15 *mos est civitatibus conferre principibus vel armentorum vel frugum*; *Caes.* B. G. I. 16 *frumentum conferri*; *Iustin.* III. 6 *conferre pecuniam in stipendium belli*. — Libri *conterunt*.

enim arva nobis aut metalla aut portus sunt, quibus exercendis reservemur. Virtus porro ac ferocia subiectorum ingrata imperantibus et longinquitas ac secretum ipsum quo tutius, eo suspectius. Ita sublata spe veniae tandem sumite animum, 5 tam quibus salus quam quibus gloria carissima est. Brigantes femina duce exurere coloniam, expugnare castra, ac nisi felicitas in socordiam vertisset, exuere iugum potuere: nos integri et indomiti et in libertatem, non in patientiam nati, primo statim congressu ostendamus, quos sibi Caledonia viros sepo- 10 suerit."

32. „An eandem Romanis in bello virtutem quam in pace lasciviam adesse creditis? nostris illi dissensionibus ac discordiis clari vitia hostium in gloriam exercitus sui vertunt; quem contractum ex diversissimis gentibus ut secundae res tenent, 15 ita adversae dissolvent: nisi si Gallos et Germanos et (pudet dictu) Britannorum plerosque, licet dominationi alienae sanguinem commodent, diutius tamen hostes quam servos, fide et adfectu teneri putatis. Metus ac terror sunt infirma vincla caritatis; quae ubi removeris, qui temere desierint, odisse incipient. 20 Omnia victoriae incitamenta pro nobis sunt: nullae Romanos coniuges accendunt, nulli parentes fugam exprobraturi sunt; aut nulla plerisque patria aut alia est. Paucos numeros civium trepidos ignorantia, caelum ipsum ac mare et silvas, ignota omnia spectantes, clausos quodam modo ac vin- 25 ctos di nobis tradiderunt. Ne terreat vanus aspectus et auri fulgor atque argenti, quod neque tegit neque vulnerat. In ipsa hostium acie inveniemus nostras manus; agnoscent Britanni suam causam, recordabuntur Galli priorem libertatem, deserent illos ceteri Germani tam quam nuper Usipi relique-

---

5. charissima A — clarissima B; 6. expugnare A — et expugnare B; 8. patientiam *Woelfflin* — poenitentiam; nati *Bachrens* — laturi; 14. contractum A — contactum B; 17. commodent *Puleolanus* — commendent; 18. sunt *Beroaldus* — est; 22. numeros *Lipsius* — numero; 23. civium *Ernesti* — circum; silvas A — silvis B; 26. neque — neque A — nec — nec B; 29. tam quam *Draeger* — tamquam.

runt. Nec quicquam ultra formidinis: vacua castella, senum coloniae, inter male parentes et iniuste imperantes aegra municipia et discordantia. Vindex hic exercitus: ibi tributa et metalla et ceterae servientium poenae, quas in aeternum perferre aut statim ulcisci in hoc campo est. Proinde ituri in aciem et maiores vestros et posteros cogitate.”

33. Excepere orationem alacres et, ut barbaris moris, cantu fremituque et clamoribus dissonis. Iamque agmina et armorum fulgores, audentissimi cuiusque procursus: simul instruebatur acies, cum Agricola quamquam laetum et vix munimentis coercitum militem accendendum adhuc ratus, ita disseruit: „septimus annus est, commilitones, ex quo auspiciis imperii Romani, fide atque virtute vestra, opera nostra Britanniam vicistis. Tot expeditionibus, tot proeliis, seu fortitudine adversus hostes seu patientia ac labore paene adversus ipsam rerum naturam opus fuit, neque me militum neque vos ducis paenituit. Ergo egressi, ego veterum legatorum, vos priorum exercituum terminos, finem Britanniae non fama nec rumore sed castris et armis tenemus: aperta Britannia et subacta.

1. nec quicquam *Puteolanus* — nequicquam A — nequam B; senum A — senium B; 2. mancipia A *in marg.*; 7. et ut *Walther* — ut; 9. procursus *Halm* — procursu; 10. munimentis B — monitis A; 12. septimus *Acidalius* — octauus; auspiciis imperii Romani, fide atque virtute vestra, opera nostra *Baehrens* — uirtute et auspiciis Imperii. ro. fide atque opera nra; 15. hostes A — hostis B.

3. *Vindex hic exercitus*. Verborum collocatio ut Ann. XIII. 38 *artum inde numerum finire et hinc maiorem adferri*. — Libri hic *dux hic exercitus*, inepte, nam non in iis cum sequentibus oppositio inest, quam sententiam desiderare manifestum est. Ducis autem mentio ab hoc loco aliena est, quum Romanum

ducem ne verbo quidem Calgacus attigerit.

19. *aperta Britannia*. — Cf. supra c. 22. *tertius expeditionum annus novas gentes aperuit*; Germ. 1 *gentibus ac regibus, quos bellum aperuit*; Hist. IV. 64 *omnes terras fortibus viris natura aperuit*; Hist. II. 17 *aperuerat iam Italiam bellum*. — Libri *inventa Britannia*.

Equidem saepe in agmine, cum vos paludes montesque et flumina fatigarent, fortissimi cuiusque voces audiebam: „quando dabitur hostis, quando acies?” Veniunt e latebris suis extrusi, et vota virtusque in aperto, omniaque prona victoribus atque
 5 eadem victis adversa. Nam ut superasse altitudines, silvas evasisse, transisse aestuaria pulchrum ac decorum, ita fortuito fugientibus periculosissima quae hodie prosperrima sunt; neque enim nobis aut locorum eadem notitia aut commeatuum eadem abundantia, sed manus et arma et in his omnia. Quod
 10 ad me attinet, iam pridem mihi decretum est neque exercitus neque ducis terga tuta esse. Proinde et incolumitas ac decus eodem loco sita sunt et honesta mors turpi vita potior: hoc inglorium fuerit in ipso terrarum ac naturae fine cecidisse.”

34. „Si novae gentes atque ignota acies constitisset, aliorum
 15 exercituum exemplis vos hortarer: nunc vestra decora recensete, vestros oculos interrogate. Hi sunt quos proximo anno unam legionem furto noctis adgressos clamore debellastis; hi Britannorum fugacissimi ideoque ceterorum tam diu superstites. Quo modo silvas saltusque penetrantibus fortissimum quodque animal

---

1. montesque *Urlichs* — montesue; 3. acies *Rhenanus* — animus A — animus B; 6. transisse A — transiisse B; 12. et honesta mors turpi vita potior, quae in libris leguntur inter proinde et et incolumitas, transposuit *Nipperdey*; 18. ceterorum, quod in libris legitur ante Britannorum, transposuit *Baehrens*; 19. quodque A — quoque B.

---

5. superasse altitudines; Livius XXVII. 18. 9 ad id fore altitudines, quas cepissent hostes; XXI. 30. 6 quid Alpes aliud esse credentes quam montium altitudines. Paulo superius uno tenore leguntur paludes montesque et flumina. — Libris superasse tantū itineris. Iter superare vix Latinum puto.

6. ita fortuito fugientibus. Cf.

Germ. 10 temere ac fortuito spargere; Hist. V. 3 fortuitum iter facere. — Libris in frontem item fugientibus.

12. hoc inglorium fuerit. Omis- sum est sed, ut saepius apud Tacitum, cf. infra c. 37 nec alius alium respectantes, (sed) rari et vitabundi invicem. — Multa conguessit exempla Boetticher Lex. Tac. proleg. p. LXXXIX. — Libris nec ingloria fuerit.

contra ruere, pavida et inertia ipso agminis sono pelli videbantur, sic acerrimi Britannorum iam pridem ceciderunt, reliquus est numerus ignavorum et metuentium. Quos quod tandem invenistis, non restiterunt, sed deprehensi sunt; novissimae res et extremo metu torpor defixere aciem in his vestigiis, in quibus pulchram et spectabilem victoriam ederetis. Transigite cum expeditionibus, imponite quinquaginta annis magnum diem, adprobate rei publicae numquam exercitui imputari potuisse aut moras belli aut causas rebellandi.”

35. Et adloquente adhuc Agricola militum ardor eminebat, et finem orationis ingens alacritas consecuta est, statimque ad arma discursum. Instinctos ruentesque ita disposuit, ut pedittum auxilia, quae octo milia erant, mediam aciem firmarent, equitum tria milia cornibus adiungerentur. Legiones pro vallo stetero, ingens victori decus citra Romanum sanguinem bellanti, et auxilium, si pellerentur. Britannorum acies in speciem simul ac terrorem editioribus locis constiterat ita, ut primum agmen in aequo, ceteri per adclive iugum velut conexi insurgerent; media campi covinnarius eques strepitu ac discursu complebat. Tum Agricola superante hostium multitudine veritus, ne in frontem simul et latera suorum pugnaretur, diductis ordinibus, quamquam porrectior acies futura erat et arcessendas plerique

4. restiterunt A — restituerunt B; novissimae res et extremo metu torpor defixere aciem *Madvig* — nouissime res et extremo metu corpora defixere aciem; 8. imputari *Puteolanus* — imputare; 13. milia *Puteolanus* — milium; 15. victori *Gantrelle* — victoriae; bellanti *Rhenanus* — bellandi; 17. agmen in aequo *I. Bekker* — agmine quo; 18. conexi *Puteolanus* — conuexi; velut conexi *Nipperdey* — conuexi velut; 19. convinnarius A — couinnarius B; 20. ne in frontem *Froehlich* — ne simul in frontem; 21. latera A — altera B.

1. pelli videbantur. — Libri pellebantur.

14. adiungerentur. — Hist. I. 81 legio praetorianis sese adiunxerat; Ibid. 64 digressas legiones exercitui

suo Valens adiunxerat; Hist. II. 14 quibus adiuncta Ligurum cohors; Hist. IV. 66. Nervios copiis suis adiunxit. — Libri: adfadereta.

legiones admonebant, promptior in spem et firmans adversos dimisso equo pedes ante vexilla constitit.

36. Ac primo congressu eminus certabatur; simulque constantia, simul arte Britanni ingentibus gladiis et brevibus cae-
 5 tris missilia nostrorum vitare vel excutere, atque ipsi magnam vim telorum superfundere, donec Agricola Batavorum cohortes tres ac Tungrorum duas cohortatus est, ut rem ad mucrones ac manus adducerent, quod et ipsis vetustate militiae exercita-
 10 tum et hostibus inhabile, parva scuta et enormes gladios gentibus; nam Britannorum gladii sine mucrone conflictum armorum et in arto pugnam non tolerant. Igitur ut Batavi miscere ictus, ferire umbonibus, ora fodicare et stratis qui in aequo adstiterant, erigere in colles aciem coepere, ceterae cohortes aemulatione et impetu conisae proximos quosque caedere:
 15 ac plerique semineces aut integri festinatione victoriae relinquebantur. Interim equitum turmae, ut fugere covinnarii, pedum se proelio miscuere. Et quamquam recentem terrorem intulerant, densis tamen hostium agminibus et inaequalibus locis haerebant; minimeque expeditae iam pugnae facies

---

4. caetris A — cetrīs B; 6. cohortes tres *Urlichs* — cohortes; 11. in arto *Fr. de Medicis* — in aperto; tolerant *Muretus* — tolerabant; 12. stratis *Ernesti* — tratis; 13. coepere A — capere B; 16. ut *inseruit Doederlein*; 17. et quamquam A — quamquam B.

---

1. *firmans adversos*, i.e. verbis eorum animos confirmans, qui admonendo ut legiones arcesseret, consiliis suis adversabantur. — Ann. I. 71 *cunctos alloquio et cura sibi et proelio firmabat*; XIII. 40 *firmare animos exemplo ad obediendum*. — Ann. II. 79 *quos Germanici memores aut inimicis eius adversos cognoverat*; III. 67 *super tot senatores adversos*; IV. 4 *aequus adolescentibus aut certe non adversus*; XV. 63 *Seneca gloriae*

eius non adversus. — Libri *firmus adversis*.

10. *conflictum*. — Cic. Caecin.

15 *impulsu scutorum et conflictu corporum*; Id. de Nat. Deor. II. 9 *lapidum conflictus*. — Libri *complexum*.

12. *fodicare*. — *foedare* (in marg. *foede*) A — *faedare* B.

19. *minimeque expeditae iam*. — *Minimeque equestres: ed enim A* — *minimeque equestres, ea enim B*.

erat, cum aegre clivum eluctantes simul equorum corporibus impellerentur; ac saepe vago cursu exterriti sine rectoribus equi, ut quemque formido tulerat, transversos aut obvios incursabant.

37. Et Britanni, qui adhuc pugnae expertes summa collium insederant et paucitatem nostrorum vacui spectabant, degredi paulatim et circumire terga vincentium coeperant, ni id ipsum veritus Agricola quattuor equitum alas, ad subita belli retentas, venientibus opposuisset, quantoque ferocius accucurrerant, tanto acrius pulsos in fugam disiecisset. Ita consilium Britannorum in ipsos versum, transvectaeque praecepto ducis a fronte pugnantium alae aversam hostium aciem invasere. Tum vero patentibus locis grande et atrox spectaculum: sequi, vulnerare, capere atque eosdem oblati aliis trucidare. Passim arma et corpora et laceri artus et cruenta humus. Iam hostium, prout cuique ingenium erat, catervae armatorum paucioribus terga praebere, quidam inermes ultro proruere ac se morti offerre. Postquam silvis appropinquavere, ultimi primos sequentium incautos collecti et locorum gnari circumveniebant. Quod ni frequens ubique Agri-

2. vago cursu *Baehrens* — vagi currus; 5. expertes B — expertis A; 7. circumire A — circuire B; ni id A — in id B; 9. accucurrerant A — occucurrerant B; 14. oblati *Rhenanus* — ablatis; Passim — humus, quae leguntur inter offerre et et aliquando, *transposuit Henrichsen*; 16. praebere *Peerlkamp* — praestare; 19. gnari *Dronke* — ignari.

1. aegre clivum eluctantes. Cf. supra c. 17 super virtutem hostium locorum quoque difficultates eluctatus; Hist. III. 59 vix quieto agmine nives eluctantibus. — Libri egra diu aut stante.

6. vacui spectabant. — Libri: uacui spernebant.

17. ultro proruere. Cf. Liv. XXV. 39 ab equilibus ex occulto proruentibus circumventi sunt; Curt. IV. 16 subditis calcaribus proruere in hostem; Gell. I. 11 impetus militum, ne sparsi

dispalatique proruere, cohibebatur. — Libri ultro ruere. — Quae inter humus et postquam in libris leguntur: et aliquando etiam victis ira virtusque expunxi tamquam emblema sumptum ex Aen. II. 367 quondam etiam victis redit in praecordia virtus.

18. appropinquavere, ultimi; Cf. Hist. III. 16 acerrimus quisque sequentium fugae ultimus erat. — appropinquaverunt ntem A — appropinquaverunt itz B.

cola validas et expeditas cohortes indaginis modo et, sicubi artiora erant, partem equitum dimissis equis, simul rariores silvas equitem perscrutari iussisset, acceptum aliquod vulnus per nimiam fiduciam foret. Ceterum ubi compositos firmis ordinibus
 5 sequi videre, rursus in fugam versi, non agminibus, ut prius, nec alius alium respectantes, rari et vitabundi in vicem longinqua atque avia petiere. Finis sequendi nox et satietas fuit. Caesa hostium ad decem milia: nostrorum trecenti sexaginta cecidere, in quis Aulus Atticus praefectus cohortis, iuvenili
 10 ardore et ferocia equi hostibus inlatus.

38. Et nox quidem gaudio praedaeque laeta victoribus: Britannii palantes mixtoque virorum mulierumque ploratu trahere vulneratos. violare integros; deserere domos ac per iram ultro incendere; eligere latebras et statim relinquere; miscere in vi-
 15 cem consilia, deinde separare; aliquando frangi aspectu pignorum suorum, saepius concitari. Satisque constabat saevisse quosdam in coniuges ac liberos, tamquam misererentur. Proximus dies faciem victoriae latius aperuit: vastum ubique silentium, deserti colles, fumantia procul tecta, nemo exploratoribus obvius.
 20 Quibus in omnem partem dimissis, ubi incerta fugae vestigia neque usquam conglobari hostes compertum (et exacta iam aestate spargi bellum nequibat), in fines Borestorum exercitum deducit. Ibi acceptis obsidibus praefecto classis circumvehi Britanniam praecipit; datae ad id vires et praecesserat terror.
 25 Ipse peditem atque equites lento itinere, quo novarum gentium animi ipsa transitus mora terrentur, in hibernis locavit. Et

---

5. videre, rursus *Peerlkamp* — rursus videre; versi *Puteolanus* — versis; 9. Inquis A — in queis B; 12. ploratu A — proratu B; 15. consilia *Classen* — consilia aliqua; 17. misererentur A — misererēt B; 18. deserti *Ernesti* — secreti; 21. neque A — nec B; 23. praefecto A — profecto B; 26. terrentur A — terrentur B.

---

3. *perscrutari*. — *persultari*
 A — *perlustrari* B.
 13. *violare integros* i. e. integris

vim et manus afferre. — Libri *vocare integros*.

simul classis secunda tempestate ac fama Trucculensem portum tenuit, unde proximo anno Britanniae litore lecto rediret.

39. Hunc rerum cursum, quamquam nulla verborum iactantia epistulis Agricolae relatum, ut Domitiano moris erat, fronte laetus, pectore anxius excepit. Urebat conscientia derisui fuisse nuper falsum e Germania triumphum emptis per commercia, quorum habitus et crines in captivorum speciem formarentur: at nunc veram magnamque victoriam tot milibus hostium caesis ingenti fama celebrari. Id sibi maxime formidolosum privati hominis nomen supra principem attolli: frustra studia fori et civilium artium decus in silentium acta, si militarem gloriam alius occuparet; cetera utcumque facilius dissimulari, ducis boni imperatoriam virtutem esse. Talibus curis exercitus, quodque saevae cogitationis indicium erat, secreto suo latitans, optimum in praesentia statuit seponere odium, donec impetus famae et favor exercitus languesceret; nam etiam tum Agricola Britanniam obtinebat.

40. Igitur triumphalia ornamenta et illustris statuæ honorem et quidquid pro triumpho datur, multo verborum honore cumulata, decerni in senatu iubet additque insuper opinionem, 20 Syriam provinciam Agricolae destinari, vacuum tum morte Atilii Rufi consularis et maioribus reservatam. Credidere plerique libertum ex secretioribus ministeriis missum ad Agricolam co-

1. trucculentem (*in marg.* Trutu) A — trutulens est B; 2. anno *Madvig* — òni, quod post lecto legitur; litore *Pichena* — latere; lecto (*in marg.* praelecta) A — lecto B; rediret *Baehrens* — redierat; 3. nulla A — in illa B; 4. relatum *Rhenanus* — actum; ut Domitiano moris erat A — ut Domitianus erat; 5. excepit A — cepit B; 7. crines *Puteolanus* — crinis; 10. principem *Nipperdey* — principis; 12. cetera *Wex* — et coetera; 13. quodque — quodue; 14. latitans *Peerlkamp* — satiat; 20. additque *Muretus* — addique; 22. Atili A — Atilii B.

5. urebat. — Libri *inert.*

15. seponere i. e. in aliud tempus reservare; cf. supra c. 31 os-

tendamus quos sibi Caledonia viros seposuerit; Hist. I. 1 imperium Traiani senectuti seposui. — Libri *reponere*.

disillis. quibus ei Syria datur, tulisse, cum praecepto ut, si in Britannia foret, traderetur; eoque libertum in ipso freti Oceani obrivum Agricolae, de appellato quidem eo ad Domitianum remeasse, sive verum istud, sive ex ingenio principis fictum ac compositum est. Tradiderat interim Agricola successori suo provinciam quietam tutamque. Ac ne notabilis celebritate et frequentia occurrentium introitus esset, vitato amicorum officio noctu in Palatium, ita ut praeceptum erat, venit; exceptusque brevi osculo et nullo sermone turbae servientium inmixtus est. Ceterum uti militare nomen, grave inter otiosos, aliis virtutibus temperaret, tranquillitatem atque otium penitus hausit, cultu modicus, sermone facilis, uno aut altero amicorum comitatus, adeo uti plerique, quibus magnos viros per ambitionem aestimare mos est, viso aspectoque Agricola
 15 quaererent causam, pauci interpretarentur.

41. Crebro per eos dies apud Domitianum absens accusatus, absens absolutus est. Causa periculi non crimen ullum aut querella laesi cuiusquam, sed infensus virtutibus princeps et gloria viri ac pessimum inimicorum genus, laudantes. Et ea
 20 insecuta sunt rei publicae tempora, quae sileri Agricolam non sinerent: tot exercitus in Moesia Daciaque et Germania et Pannonia temeritate aut per ignaviam ducum amissi, tot militares vici cum tot cohortibus expugnati et capti; nec iam de limite imperii et ripa, sed de hibernis legionum et possessione dimi-

---

2. Britannia B — Britanniam A; 8. praeceptum A — praetemptum B; 9. turbae *omisit* B; 12. hausit *Wex* — auxit; 21 Moesia *Lipsius* — Misia; 23. vici *J. F. Gronovius* — viri; 24. possessione A — possessionum B.

---

15. *quaererent causam* i. e. quam-obrem Agricola cultu et habitu modico, omni ambitione se procul haberet. — Libri *quaererent famam*, quod ineptum, nam qui Agricolam noverant, certe sibi conscii erant eum virum esse rerum gestarum summa celebrem, ita ut *fama quaerere* illis nihil opus esset, qui vero

eundem numquam antea viderant, iis ne in mentem quidem venire poterat in famam illam inquirere, quoties eum aspiciebant, quoniam nihil Agricola habebat, quo a ceteris hominibus internosceretur.

24. *dimicatum*. Cf. supra c. 5 *tum de salute, mox de gloria certare*. — Libri *dubitatum*.

catum. Ita cum damna damnis continuarentur atque omnis annus vulneribus et cladibus insigniretur, poscebatur ore vulgi dux Agricola comparantibus cunctis vigorem et constantiam et expertum bellis animum cum inertia et formidine delectorum. Quibus sermonibus satis constat Domitiani quoque aures verberatas, dum optimus quisque libertorum amore et fide, pessimi malignitate et livore pronum deterioribus principem extimulabant. Sic Agricola simul suis virtutibus, simul vitiis aliorum in ipsam ruinam praeceps agebatur.

42. Aderat iam annus, quo proconsulatum sortiretur et oc- ciso Civica nuper nec Agricolae consilium deerat, nec Domitiano exemplum. Accessere quidam cogitationum principis periti, qui iturusne esset in provinciam ultro Agricolam interrogarent. Ac primo occultius quietem et otium laudare, mox operam suam in adprobanda excusatione offerre, postremo non iam ob- acuri suadentes simul terrentesque pertraxere ad Domitianum. Qui peritus simulationis, in indulgentiam compositus, et audiit

3. et ante constantiam omisit A; 5. Domitiani A — Domitianum B; 10. Quae post consulatum leguntur aphricae et asiae A — Asiae et Aphricae B delevit Urlichs coll. Suet. Galb. 3; 11. deerat A — aderat B; 15. iam Rhenanus — tam.

2. vulneribus. cf. c. 7 sequens annus gravi vulnere animum domumque eius afflixit; c. 29 domestico vulnere ictus; c. 37 acceptum aliquod vulnus per nimiam fiduciam foret; c. 45 nostrum vulnus. — Libri funeribus.

4. formidine delectorum i. e. eorum quos Domitianus delegerat. — Ann. I. 59 ille delectus Tiberius (ab Augusto ad bellum Germanicum); II. 43 se delectum qui Syriae imponeretur. — Libri formidine eorum. Correctio incertissima est; forsitan in dineorum lateat dilectorum. Saepissime dilectus et delectus a librariis inter se permutata sunt.

9. in ipsam ruinam. Cf. Hist. IV. 6 ruina soceri in exsilium pulsus; Germ. c. 36 tracti ruina Cheruscorum et Fosi. — Libri in ipsam gloriam.

17. peritus simulationis. Cf. c. 8 peritus obsequii. — paratus simulatione (in marg. nis) A — paratus simulatione B; — indulgentiam. — Libri adrogantiam. Cur quaeso Domitianus adversus Agricolam arrogantiae speciem prae se ferret? Potius crediderim illum naturali animi saevitia occultata et dissimulata clementiam affectasse et indulgentiam Cf. Suet. Dom. 11.

preces excusantis et, cum adnuisset, agi sibi gratias passus est, nec erubuit beneficii ludibrio. Salarium tamen proconsulare solitum offerri et quibusdam a se ipso concessum Agricolae non dedit, sive offensus non petitus, sive ex conscientia, ne quod
 5 vetuerat videretur emisse. Proprium humani ingenii est odisse quem laesis: Domitiani vero natura praeceps in iram et quo obscurior, eo inexorabilior, moderatione tamen prudentiaque Agricolae leniebatur, quia non contumacia neque inani iactatione libertatis famam fatumque provocabat. Sciant, quibus moris
 10 est illicita mirari, posse etiam sub malis principibus magnos viros esse, obsequiumque ac modestiam, si industria ac vigor adsint, eo laudis escendere, quo plerique per abrupta in nullum posteris usum *enisi*, ambitiosa morte inclauerunt.

43. Finis vitae eius nobis luctuosus, amicis tristis, extraneis
 15 etiam ignotisque non sine cura fuit. Vulgus quoque et hic aliud agens populus et ventitavere ad domum et per fora et circulos locuti sunt; nec quisquam audita morte Agricolae aut laetatus aut statim oblitus est. Augebat miserationem constans rumor veneno interceptum: nobis nihil comperti ut firmare
 20 ausim. Ceterum per omnem valetudinem eius crebrius quam ex more principatus, per nuntios visentis, et libertorum primi et medicorum intimi venere, sive cura illud sive inquisitio erat. Supremo quidem die momenta ipsa deficientis per dispositos cursores nuntiata constabat, nullo credente sic adcelerari quae

---

2. ludibrio *Peerlkamp* — invidia; proconsulare *Bletterius* — proconsulari; 8. neque A — nec B; 12. escendere *Lipsius* — excedere; sed *quod legitur post* abrupta *delevit Heraeus*; 13. *enisi suppl. Schoemann*; 16. et circulos A — et per circulos B; 19. ut firmare *Halm et Wex* — affirmare 21. visentis A — uiseritis B; 24. constabat *Rhenanus* — constabant.

---

7. *inexorabilior*. Cf. Hist. I. 51 *inexorabilis in pace severitas disciplinae*; Agr. c. 16 *Turpilianus exorabilior*. — Libri *inrevocabiliior*.

12. *in nullum posteris usum*.

— Libri: *in ullum reipost usum*; sed habet A in margine: *in nullum re p usum*. Cf. c. 27. 27, ubi libri habent *teā* i. e. arte.

tristis audiret. Speciem tamen doloris habitu vultuque prae se tulit, securus iam odii et qui facilius dissimularet gaudium quam metum. Satis constabat lecto testamento Agricolae, quo coheredem optimae uxori et piissimae filiae Domitianum scripsit, laetatum eum velut honore iudicioque. Tam caeca et corrupta 5 mens assiduis adulationibus erat, ut nesciret a bono patre non scribi heredem nisi malum principem.

44. Natus erat Agricola Gaio Caesare iterum consule Idibus Iuniis: excessit quinto et quinquagesimo anno, decumo Calendas Septembres Collega Priscoque consulibus. Quod si habitum 10 quoque eius posterius noscere velint, decentior quam sublimior fuit; nihil motus et impetus in vultu: gratia oris supererat. Bonum virum facile crederes, magnum libenter. Et ipse quidem, quamquam medio in spatio integrae aetatis ereptus, quantum ad gloriam, longissimum aevum peregit. Quippe et 15 vera bona, quae in virtutibus sita sunt, impleverat et consulari ac triumphalibus ornamentis praedito quid aliud adstruere fortuna poterat? Opibus nimis non gaudebat; speciosae contingerant. Filia atque uxore superstitibus potest videri etiam beatus incolumi dignitate, florente fama, salvis adfinitatibus et 20 amicitiiis futura effugisse. Nam sicuti non licuit durare in hanc beatissimi saeculi lucem ac principem Traianum videre, quod augurio votisque apud conscias aures ominabatur, ita festinatae

1. habitu *Ernesti* — animo; 8. iterum *Nipperdey* — ter; 9. quinto *Idem* — sexto; 16. sunt *omisit* B; 18. speciosae non contigerant (*in marg.* speciosae contigerant) A — spetiose non contigerant B; 21. non licuit *suppl. Quicherat*.

12. nihil motus et impetus i. e. vultu nullum animi affectum prae se tulit. — nihil impetus in vultu (*in marg.* metus) A — nihil metus et impetus B.

23. conscias aures i. e. amicas et familiares; cf. Germ. 10 se sacerdotes enim ministros deorum, illos (sc. equos) conscios (sc. deorum) putant. — Ann. I. 31 non unus

haec . . . . nec apud trepidas militum aures; IV. 29 addiderat quaedam contumacius quam tutum apud aures superbas; Horat. Carm. Sec. 71 (Diana) votis puerorum amicas applicet aures. — Libri: *non aures*; si nostras vitio careret, omnino scripsisset Tacitus inverso ordine aures nostras. At ipse Tacitus per ultimos Agricolae annos ex urbe

mortis grande solacium fuit evasisse postremum illud tempus, quo Domitianus non iam per intervalla ac spiramenta temporum, sed continuo et velut uno ductu rem publicam exhaustit.

45. Non vidit Agricola obsessam curiam et clausum armis
 5 senatum et eadem strage tot consularium caedes, tot nobilissimarum feminarum exilia et fugas. Una adhuc victoria Carus Metius censebatur et intra Albanam arcem sententia Messalini strepebat et Massa Baebius tum reus erat: mox nostrae duxere Helvidium in carcerem manus, nos Maurici Rusticique divisus
 10 *noxi*, nos innocenti sanguine Senecio perfudit. Nero tamen subtraxit oculos suos iussitque scelera, non spectavit: praecipua sub Domitiano miseriarum pars erat videre et aspici, cum suspiria nostra subscriberentur, cum denotandis tot hominum palloribus sufficeret saevus ille vultus et rubor, quo se contra
 15 pudorem muniebat.

Tu vero felix, Agricola, non vitae tantum claritate sed etiam

3. ductu *d'Orville* — ictu; 4. clusum A — clausum B; 6. Carus Metius *Rhenanus* — charus (clarus B) mitius; 7. arcem (villam *in marg.*) A — arcem B; 8. iam tum A — tum B; 11. nos Maurici Rusticique divisus *Baehrens* — Nos maurici Rusticique uisus (*in marg. habet A: Nos Mauriciū Rusticūque diuissimus*); 14. quo *Lipsius* — a quo.

afuit, cf. infra c. 45 *nobis tam longae absentiae condicione ante quadriennium amissus es*.

1. *solatium fuit* i. e. nobis superstitibus et postrema Domitiani principatus tempora videntibus grande tunc solatium fuit, eum temporum illorum miseras evasisse. *Eum* omisum est, ut saepius, comp. Boetticher Lex. Tac. p. 383. — Libri: *solatium tulit*. Recte Peerlkamp annotat (p. 202 Ed. II): »Moriens secum fert solatium peti- tum ex re aliqua, quam sentit et

videt, non quae post mortem illius accidit."

10. *nos Maurici Rusticique divisus noxi*, *nos innocenti*. Cf. Ann. V. 11 *noxium coniurationis*. — Saepius genitivi casus significatione diversi a Tacito iunguntur; cf. Hist. III. 10 *proditionis ira militum*; Ann. XII. 26 *nemo adeo expers misericordiae fuit, quem non Britannici fortunae maeror adficeret*. — Libri: *nos m. R. uisus. nos innocenti*. In *nos* latere conicio *noxii*.

opportunitate mortis. Ut perhibent qui interfuerunt novissimis sermonibus tuis, constans et libens fatum excepisti, tamquam pro virili portione innocentiam principi donares. Sed mihi filiaeque tuae praeter acerbitem parentis erepti auget maestitiam, quod adsidere valetudini, fovere deficientem, satiari vultu com- 5 plexuque non contigit. Excepissemus certe mandata vocesque, quas penitus animo figeremus. Noster hic dolor, nostrum vulnus, nobis tam longae absentiae condicione ante quadriennium amissus es. Omnia sine dubio, optime parentum, adsidente amantissima uxore superfuere morituro: paucioribus tamen la- 10 crimis comploratus es et novissima in luce desideravere aliquid oculi tui.

46. Si quis piorum manibus locus, si, ut sapientibus placet, non cum corpore extinguuntur magnae animae, placide quiescas, nosque et domum tuam ab infirmo desiderio et muliebribus 15 lamentis ad contemplationem virtutum tuarum voces, quas neque lugeri neque plangi fas est. Aemulatione te potius et, si natura suppeditet, similitudine colamus: is verus honos, ea coniunctissimi cuiusque pietas. Id filiae quoque uxori praeceperim, sic patris, sic mariti memoriam venerari, ut omnia 20 facta dictaque eius secum revolvant, formamque ac figuram animi magis quam corporis complectantur, non quia interdicendum putem imaginibus quae marmore aut aere finguntur, sed, ut

1. perhibent *Puteolanus* — perhiberent; 6. excepissemus *Pichena* — excepissem; 8. nobis *omisit* B; tam longae (*in marg.* tum) A — tam nostrae B; 9. es *Rhenanus* — est; 11. compositus es A *in margine*; 15. et *suppl. Urlichs*; muliebribus A — mulieribus B; 17. temporalibus laudibus, quae leguntur *inter* potius et et, *expunxit Baehrens*; 18. similitudine *H. Grotius* — militum A — multum B; colamus *Muretus* — decoramus; 21. formamque *Muretus* — famamque; 22. interdicendum *Ursinus* — intercedendum.

3. filiaeque tuae. — Libri filiaeque | tibi ellipsi vid. Boetticher L. T. p.
eius. | 383. — Libri honori tuo.

10. morituro. De pronominis | 17. aemulatione. — Libri ad-
miratione.

vultus hominum, ita simulacra vultus imbecilla ac mortalia sunt, forma mentis aeterna, quam tenere et exprimere non per alienam materiam et artem, sed tuis ipse moribus possis. *Sic* quidquid in Agricola amavimus, quidquid mirati sumus manet
 5 mansurumque est in animis hominum, in aeternitate temporum. Nam multos fama rerum celebres velut inglorios et ignobiles oblivio obruet: Agricola posteritati narratus et traditus superstes erit.

---

1. imbecilla A — imbecillia B; 3. *Sic suppl. Baehrens;*
 6. Nam multos fama rerum *Baehrens* (*qui pro veterum legi iubet* notos) — fama rerum: Nam multos.

---

4. *in Agricola.* — Libri *ex Agricola.*

II. 4 *nomen dispari fama celebre.* —
 Libri: *fama rerum . . . . veterum.*

6. *fama rerum celebres;* Cf. Hist.

Sumptibus E. J. BRILL, prodierunt:

- M. T. Cicero.** Commentarii rerum suarum sive de vita sua; accesserunt Annales Ciceroniani in quibus ad suum quaeque annum referuntur quae in his commentariis memorantur: utrumque librum scripsit W. H. D. Suringar. 1854. 2 part. 1 vol. 8°. . . . . f 8.50
- C. G. Cobet,** Variae Lectiones, quibus continentur observationes criticae in scriptores graecos. Editio secunda auctior, 1873. 8°. f 7.—
- Miscellanea Critica quibus continentur observationes criticae in scriptores graecos praesertim Homerum et Demosthenem. 1876. f 7.—
- Collectanea critica quibus continentur observationes criticae in scriptores graecos. 1877. 8°. . . . . f 7.—
- Hyperidis Orationes duae 'Ο ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ ΛΟΓΟΣ et 'ΥΠΕΡ ΕΡΞΕΝΝΙΠΠΟΥ. Editio altera auctior et emendatio. 8°. 1877. f 1.50.
- Observationes Criticae et Palaeographicae ad Dionysii Halicarnassensis antiquitates romanas. 1877. 8°. . . . . f 3.50.
- Oratio de arte interpretandi grammatices et critices fundamentis innixa. 1847. 8°. . . . . f 1.80.
- De Philostrati libello ΠΕΡΙ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗΣ. 1859. 8°. . . . . 1.25.
- J. J. Cornelissen,** Oratio Inauguralis. 1879. 8°. . . . . f 0.45.
- Coniectanea Latina. 8°. . . . . - 0.60.
- E. J. Kiehl,** Caesars veldtogten in Gallië, volgens zijne eigene beschrijving der zeven eerste jaren van zijn bestuur. Met eene kaart van Gallië in Caesars tijd, mede aanwijzende de rigtingen der gedane veldtogten. Eerste stuk: De vijf eerste jaren . . . f 1.35.
- Lysiae** Orationes et fragmenta. Emend. C. G. Cobet. 1863. 8°. - 1.20.
- H. W. van der Mey,** Studia Theognidea, accessit collatio codicis Mutinensis tantum non omnis. 1860. 8°. . . . . f 0.75.
- Mnemosyne.** — Bibliotheca Philologica Batava. Edid. C. G. Cobet, T. J. Halbertsma, H. G. Hamaker, E. J. Kiehl, etc. 1852—62. 11 vol. et Appendix ad vol. 2—7. 8°. (f 56.50) . . . . . f 30.—
- Nova series scripsit C. G. Cobet, C. M. Francken, H. van Herwerden, S. A. Naber, W. G. Pluygers, alii, colleg. C. G. Cobet, H. W. van der Mey. 1873—79. Vol. I—VII. 8°. per volumen. f 5.25.
- H. D. J. van Schovichaven,** Bijdragen tot eene geschiedenis der Bataven. Met facsimile van het Eiland der Bataven volgens de kaart van Peutinger, en schetskaart van het tooneel van den oorlog van Civilis, door den schrijver. 1875 . . . . . f 3.—
- Dr. J. S. Speijer,** Latijnsche Spraakkunst:
1ste stuk. Flexie en Etymologie . . . . . f 1.90.
2de stuk. Syntaxis . . . . . f 1.90.
- Xenophontis** Expositio Cyri. Emend. C. G. Cobet. Editio tertia emendatio. 1881. 8°. . . . . f 1.20.
- Hellenica. Emend. C. G. Cobet. 1862. 8°. . . . . f 1.20.

